





ՊԵՏ ԱՆԵԼ, ՅԵՐԵՐԱՆԼԻՆԻԼ, ՉԻԲԼԻՆԻԼ, ՄՏԻԿ  
ԱՆԵԼ, ԽԱՂԲ ԱՆԵԼ, ՍԻՐՏ ԳՆԵԼ, ՓԱՆ ԳՆԵԼ

Այն գեղեցիկ մէջ ուր երկու ձեւերն  
ալ կը գտնուին, երանդի որոշ տարբերութիւն  
մ'ունին. զ. օ. չէի կը նշանակէ ուսցընի փա-  
րատիւը, իսկ չէ՛ լէի կը նշանակէ չքանալ,  
կործնել = ամանի մը գլխիվայր չըլիլն է, իւր  
լէիլ = ի գերեւ ելլել, բարոյական մտք կոր-  
ծանիլ: Հոգեբանական առումով ունի, «տարի  
մ'ալ համբերէ. իսկ «հաւա լէիլ» կը նշա-  
նակէ չգանգատիլ երբ տրտնջիլու պատճառ  
կայ: «Դաւալ» եւ «Դաւ» լէիլ, բոլորովին  
տարբեր առում ունին:

Դիտել պէտք է նաեւ թէ բազմաբան  
ձեւը ընդհանրապէս աւելի ուժեղ եւ աւելի  
նկարուն է քան պարզը. «գան հարկանել»,  
«պար առնուլ», «կայանք մի տայ» աւելի են  
քան «գանել», «պարել», «որոշել»:

Դիտել նաեւ այս ածական բացատրու-  
թիւնաց փափկութիւնը, նրբութիւնը որ այլա-  
պէս չէր կրնար արտայայտուիլ: «Ի հաւանու-  
թիւն անել» խօսքը կարծես թէ գործողու-  
թիւնն ծանրութիւնը, զգուստութիւնը, երկա-  
ւորութիւնը կը նկարէ, ինչ որ միաձոյլ «հաւա-  
նացուցանել» չի կրնար: Այսպէս անթիւ գէղե-  
ցիկ մէջ լեզուն իր կարելիութիւններն կ'ի-  
րականացնէ շնորհիւ այս բազմաբան ձեւե-  
րուն, այսպէս զ. օ. «անել զգողութեան ի  
գիտութիւն անցիցն անցից». «ի սէր եւ ի  
համբաւութիւն գալ», «բերել ի կամս ու  
բուք, ունին մանաւոր շնորհք մը եւ ոյժ»:

Արեւի մեր լեզուն ոգին եւ զօրութիւնը  
պահպանած կ'ըլլանք իմէ գնաւականին բոլոր  
բազմաբան բայերը մոցները արդի հայերէնին  
մէջ, եւ գրաբարէն ալ անոնք լիարուսն այն  
բոլորը որ նախդիրներու իրութիւն գործածու-  
թիւն չի պահանջիր: Հատ փոխուել եւ գլխի-  
մաց է ըսել «գալ ի կոնի», «անել զքեզ ի  
պաշտքը ընդդէմ բռնապետութեան», «հակա-  
ռակորդ ցեղերն յիշատակութիւն եկան հոս  
ուրեմ», «սահմանադրականք յաջողեցան զվի-  
հապետն անել իրենց ի կամս կամ «ի հաւա-  
նացութիւն»: Սակայն չպիտի ըսենք «զահի  
հարկանել», «ընդ փոշի գալ», «ընդ գրով  
արկանել», «անկանել զբանիք», եւ այլ զգու-  
րիմաց ձեւով բացատրութիւնները մեր դաս-  
կանին:

84. (Գ.) Անշայ գաւառականը կը յորդի  
փոխաբերական գործածութեամբ բառից: «Ա-

րեւոյն, որ կենաց եւ բարեաց մեծ ու փառաւոր  
աղբիւրն է եւ բնութեան ամենէն հիանալի տե-  
սիլը միանգամայն — ան որ զգեղեցիկն ու  
զբարին միանգամայն կը ներկայացնէ — մեր  
նախնիք ընծայած են կենքի եւ բարօրութեան  
նշանակութիւնը եւ բազմաթիւ բացատրու-  
թիւններ յորինած են «արեւ» բառով: Ահաւա-  
սիկ անոր փոխաբերական գործածութիւնները.

Երէւոյն լէիլ = շատ ապրիս:

Բարեւ արեւ լէիլ = օրհնութիւն է:

Արեւոյն լէիլ = երկար եւ երջանիկ  
կենքը:

«Արեւ որ ինչ լէիլ», «Արեւոյն լէիլ»,  
= Աղաչանքի ձեւ:

Արեւոյն արեւոյն պահպան = մաղ-  
թանք է:

Օր արեւ լէիլ = վաղամեղիկ եղաւ:

Կործնել = վաղամեղիկ:

Արեւ հուլ Բիլ = անէնք է (մեռնիս):

Արեւոյն Բիլ = գգուանք է:

Ձեւիկ արեւոյն Բիլ լէիլ = ի սէր  
զաւակիդ:

ԱՅՏՈՒ ԲԱՐԵՎ, որ արեւու գաղափարին կա-  
պուած է, ունի նմանօրինակ փոխաբերական  
առումներ, եւ յաճախ «ուրախութիւն» կը  
նշանակէ:

Աւեր լւոյ. — Լուսնի լէիլ (պատասխան):

Լուսնի լէիլ լւոյ չի տէր — ծախքը կ'ըլ-  
լայ, բայց արդիւնք չի տեսնուիր:

Լւից լւոյ = գգուանք է:

Երգերուն մէջ ալ այս բացատրութիւն-  
ներուն կը հանդիպենք. — «Բարով եկար,  
դուն Բարեւոյն — ցընէնք մեր տանն ի  
վերեւ»:

Յիշենք թէ մեր ոսկիդնիկ դրաբարին մէջ  
ալ «արեւ» բառը ճիշդ Անշայ առումներով  
գործածուած է. Երեւոյն լւոյն թագաւորին.  
— յարեւ արեւել (սպաննել), Բիւսնել լւոյն.  
եւ այլն:

Փոխաբերական գործածութիւն շատ  
յաճախ է մարմնայ անդամաց անուններով.  
զոր օրինակ.

Գլուխ խելի բանի մը = ուշադիր, հո-  
գածու ըլլալ զբաղումի մը:

Գլուխ լուսնի (այս բանին) = Զիս չի  
չահագրգռել:

Այն էլ Ելի, — Ելի Դոնի = անհաճոյ, հա-  
ճոյ ըլլալ մէկուն:

Այ Դոնի = ցանկալ:

Բնիլ Դոնի = տրամեցաւ, տհաճեցաւ:

Բնիլ Դոնի = հպարտութիւնը փարա-  
տեցաւ:

Բնիլ Դոնի = առ ոչինչ համարեցաւ  
(ընծան):

Լեւոնի Դոնի = համարեմք, լուր:

Լեւոնի Դոնի = շատ հըռ եւ հեղ է.  
Հըռգործարարներ երբեք:

Լեւոնի Դոնի = շնչապառ եղալ (շան  
նման):

Այն Դոնի = կարենալ փնտսել  
մէկուն:

Այն Դոնի (մէկը) = փորձել:

Այն Դոնի Դոնի է = կարողութիւն է ին-  
կան է, այլ եւս անըզոր է փնտսելու:

Բեւիլ Դոնի է Դոնի = համարեմք էն:

Բեւիլ Դոնի է Դոնի = ըսելիքը անոր  
տուն կու տայ, կը սաղարէ:

Բեւիլ Դոնի (տանը) = Մեծ բազմու-  
թիւն լեցուած է տանը:

Երեւ Դոնի = շփացնել:

Երեւ Դոնի = պատկառանքը կորսնցնել:

Երեւ Դոնի = շեմ համարձակիր, կ'ամ-  
շնամ:

Այն Դոնի Դոնի Դոնի = ուշադիր ըլլալ,  
մտիկ ընել:

Ըլիլ Դոնի = աղաչել:

Կանիլ Դոնի = օգնութիւն ընծայել:

Կանիլ Դոնի = պաշտպան ունենալ:

Կանիլ Դոնի = փաղաքշել, քաղաքիլ:

Կանիլ Դոնի = զօրաւոր ապաւեն  
ունի:

Մար Դոնի (աս բանին մէջ) = մասնա-  
կից, ձեռնամուխ չեմ:

Որիլ Դոնի = արհամարհել, մերժել:

Չեւիլ Դոնի = սուղ կամ աժան  
ծախել:

Չեւիլ Դոնի = խուսափեցաւ հակողու-  
թենէ:

(Կ'ուտե ու) Բեւիլ Դոնի = կ'ու-  
բանայ:

Գեղեցիկ եւ բացատրուն փոխարեւո-  
թիւններ են նաեւ ՈՍԿԵՓՈՐԻԿ = այսինքն  
ամենէն թանկ եւ պատուական ուտելիքները  
սիրող: ՎԱՐԳԵՐԵՍ = վարդի պէս կարմիր եւ  
աղուոր երես ունեցող:

ՇԱՀԷՆ ԱՅՈՒԻ = գեղեցիկ աչքեր ու-  
նեցող (թռնոյն պէս):

ՀԱՆԵՐԵՍ = չամշող, պնդող (բան մը  
ուղեւու առնել):

ԹԱՆԹՈՐՇ = ամենէն անիմաստ բաները  
խօսող (զի թանկ ամենէն աժան եւ անհամ կե-  
րակուրը կը համարուի): Կ'ըսուի նաեւ Ռա-  
բեբա:

ԲՈՒՆԻՐԵՍ — գթասիրտ, որմէ դիւրաւ  
համակրանքի արտայայտութիւն կը բղէ-  
զգայուն սիրտ:

ՄՍԿԵՐ — բամբասող: ՔԱՐԳԱՌԻԻ —  
որ խօսքը չի հասկնար, փաստը չըմբռնէր: —  
ՔԱՐՄԻՐԵՍ — անգութ: Դոնի Դոնի = ա-  
պուշ: ՏԱՆԹՈՐԻԿ (բաւրդ մօրաք) եւայլն:

Փոխարեւորական է, շատ դէպքի մէջ, գոյա-  
կան բանի մը իրեւն անական գործածութիւնը.  
Շ. օ. ԾՈՒՎ ՏՈՒՆ = շատ ընդարձակ տուն.  
ԾՈՒՎ ԿԻՐ. ԾՈՒՎ ԱՅԲԵՐ (խոշոր եւ փայլուն  
աչքեր): ԼՈՒՍ ԵՐԵՍ = պայծառ երես, ԱՐԻԻՆ  
ԱՐՏՈՒՆԵՔ = արիւնէ, դառն արտասուք: Յի-  
շնիք նաեւ վահագնի “հաւր հերն”, ու “բոց  
մօրաք”: Սակայն մեծ գգուշութիւն հարկաւոր է  
այս օրինակներուն յարուան չհետեւելու հա-  
մար: Մեր լեզուին մէջ կան շատ բառեր որ թէ  
անական են եւ թէ գոյական, առանց փոխարե-  
ւորութեան, եւ գոյականը ոմանք կրնան իրիւն  
անական գործածուիլ նոյնպէս առանց փոխա-  
րեւորական առումի. զ. օ. Կոյական է, բայց  
կ'ըսենք նաեւ Կոյական, փոխանակ ըսելու  
ոսկիէ կամ ոսկեղէն: Կոյական են Կոյական եւ Կոյական  
Կոյական է, Կոյական է. — Կոյական կ'ուտե,  
Կոյական կ'ուտե. — Կոյական Կոյական է (Կոյական  
են Կոյական. — Կոյական Կոյական է (Կոյական  
են Կոյական Կոյական):

85. Այնպիսի բարբառին բառագիտական  
քննութիւնը այսպէս կ'ապացուցանէ ինչ որ ի  
սկզբան բանաձեւեցի թէ անոր եւ ոսկեղէնի  
դասական չին ու աղելու հայերէնին միջեւ  
խնամութիւնը աւելի սերտ է քան ցարդ կը  
կարծուէր:

Կան փոփոխութիւններ, անշուշտ, եւ շատ  
են անոնք, որք աղաւաղեր են այս բարբառը,

